

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

**ΘΕΜΑ:
“Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ”**

**Διδάσκοντες: Καθηγητής Α. Δημητρόπουλος
Επ. Καθηγήτρια Ζ. Παπαϊωάννου**

Επιμέλεια:

**Επώνυμο: Ντρέγκα
Όνομα : Ρωμαλέα
Α.Μ. : 1340200300341
Εξάμηνο : 10ο**

Αθήνα 2008

Περιεχόμενα

<i>Εισαγωγή</i>	σελ.1
<i>Ελληνική Ρύθμιση</i>	σελ.2-3
α. Προηγούμενα Συντάγματα	(σελ.2)
β. Ισχύον Δίκαιο	(σελ.2-3)
γ. Κοινό Δίκαιο	(σελ.3)
<i>Διεθνής Κατοχύρωση. Ξένα Συντάγματα</i>	σελ.4-5
α. Διεθνείς Συμβάσεις-Κοινοτικό Δίκαιο	(σελ.4)
β. Ξένα Συντάγματα	(σελ.5)
γ. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης (σ.5)	
<i>Ορισμός του Περιβάλλοντος</i>	σελ.6-7
<i>Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς</i>	σελ.8-13
1. Τα μνημεία	(σελ.9)
2. Οι παραδοσιακοί οικισμοί	(σελ.9-10)
3. Άυλα πολιτιστικά αγαθά	(σελ.11)
4. Αρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι, Διατηρητέα κτίρια- Σχέση πολιτιστικών αγαθών και χώρου	(σελ.12-13)
<i>Περιβαλλοντική βλάβη και το δίκαιο ως μέσο για την αποφυγή της</i>	σελ.14
<i>Δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά και σε συσχετισμό με άλλα συνταγματικά δικαιώματα</i>	(σελ.15-19)
<i>Καθιέρωση συνταγματικής προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος</i>	σελ.20-22
A. Σύμφωνα με το Σύνταγμα	(σελ.20-21)
B. Σύμφωνα με τα νομοθετήματα	(σελ.21-22)
<i>Επίλογος</i>	σελ.23
<i>Περίληψη- Summary</i>	σελ.24-25
<i>Νομολογία</i>	σελ.26
<i>Βιβλιογραφία</i>	σελ.27

Εισαγωγή

Η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αδιαμφισβήτητη, τόσο σε επίπεδο εθνικό όσο και σε διεθνές. Σε εθνικό επίπεδο, η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα συνονθύλευμα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του εκάστοτε λαού, των χαρακτηριστικών εκείνων που τον ξεχωρίζουν και διαμορφώνουν την ταυτότητά του. Ταυτόχρονα, όμως, και στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, κρίνεται επιβεβλημένη η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η μοναδική φυσιογνωμία κάθε λαού.

Άλλωστε, με την πολιτιστική κληρονομιά διατηρείται η παράδοση, παράλληλα, όμως, αποτελεί εφαλτήριο για νέες δημιουργίες και σπουδαιότερα επιτεύγματα.

Προκειμένου, λοιπόν, να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως το καταλληλότερο μέσο κρίνεται ο φορέας της κρατικής εξουσίας. Μάλιστα, στη χώρα μας περιλαμβάνεται στα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα του ατόμου αλλά και στις συνταγματικά προβλεπόμενες υποχρεώσεις του κράτους. Επιπρόσθετα, γίνεται μια ευρύτερη προσπάθεια προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από τη διεθνή συνεργασία των κρατών.

Στο παρόν πόνημα επιχειρείται η απόδοση του πλαισίου της συνταγματικής προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στον ελληνικό χώρο με ορισμένες αναφορές και σε διεθνές επίπεδο. Τέλος, γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίο το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά οριοθετεί άλλα

δικαιώματα, καθώς και στο πώς οριοθετείται με τη σειρά του απ' αυτά.

Ελληνική ρύθμιση

α. Προηγούμενα Συντάγματα

Άρθ. 18ξ1 Σ 1975: Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των μεταλλείων, ορυχείων, σπηλαίων, αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών, ιαματικών, ρεόντων και υπογείων υδάτων και γενικά του υπόγειου πλούτου.

Άρθ. 24ξ1 Σ 1975: Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα..

Άρθ. 24ξ6 Σ 1975: Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

β. Ισχύον Σύνταγμα

Άρθ. 24ξ1 Σ 1975/1986/2001: Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα..

Άρθ. 24ξ6 Σ 1975/1986/2001: Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία

προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

Ερμηνευτική δήλωση: Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά.

γ. Κοινό δίκαιο

- Ν 10/22-5-1834 του Μάουρερ, που καθιερώνει τις αρχαιότητες ως “ εθνικό κτήμα των Ελλήνων εν γένει”, προβλέπει την οργάνωση κρατικής υπηρεσίας και την ίδρυση μουσείων για τη στέγασή τους.
- Διαταγή 2400/12-5-1878 από τον Καποδίστρια που ορίζει ότι “απαγορεύεται η εξαγωγή αρχαιοτήτων από την ελληνική επικράτεια” καθώς και “..να παραχωρούνται κατά προτίμησιν εις την Κυβέρνηση”.
- Ν ΒΧΜΣΤ´(2646) του 1899 “Περί αρχαιοτήτων” που μέχρι το 2002 αποτελούσε το βασικό νομοθέτημα της αρχαιολογικής νομοθεσίας
- Ν 360/1976 με πλήρη ορισμό του πολιτιστικού περιβάλλοντος

- Ν1650/1986 που εξειδικεύει την έννοια του περιβάλλοντος
- Ν3228/2002 “Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς”

Διεθνής κατοχύρωση. Ξένα Συντάγματα

α. Διεθνείς Συμβάσεις- Κοινοτικό Δίκαιο

- Ο Χάρτης της Βενετίας (1964) που συνιστά σύνοψη παλιότερων οδηγιών κι αναφέρεται στις ποικίλες αξίες που αναγνωρίζονται σ' ένα αρχαιολογικό μνημείο και αποκλείουν την ανακατασκευή του.
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση δια την προστασίαν της αρχαιολογικής κληρονομιάς (1969), η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν 1127/1981.
- Σύμβαση των Παρισίων (1972) που αφορά την προστασία της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Με τη Σύμβαση αυτή συστήθηκε η Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά, η οποία ανέλαβε τη σύνταξη του Καταλόγου της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
- Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975) που αφορά τα ζητήματα του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού και τη σχέση τους με τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Οδηγίες του Ναϊρόμπι (1976) για την προστασία των ιστορικών τόπων.
- Σύμβαση της Γρανάδα (1985) για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης, η

οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν 2039/1992.

- Σύμβαση για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (2003) που υιοθετήθηκε από την UNESCO κι αναγνωρίζει ότι στην πολιτιστική κληρονομιά ανήκουν και τα άυλα αγαθά, τα οποία χρήζουν ανάλογης προστασίας. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν 3521/2006.

β. Ξένα Συντάγματα

Κράτη, όπως η Ισπανία και η Πορτογαλία, έχουν ρητή διάταξη στο Σύνταγμά τους για την προστασία του περιβάλλοντος με τις διάφορες μορφές του. Η Σουηδία, η Αυστραλία και η Ολλανδία έχουν συμπεριλάβει την προστασία του περιβάλλοντος ως κρατική υποχρέωση. Τέλος, κράτη, όπως η Ιρλανδία και η Ιταλία, δεν έχουν ειδική διάταξη για την προστασία του περιβάλλοντος, παρά χρησιμοποιούνται για τη θεμελίωσή του διατάξεις που κατοχυρώνουν άμεσα άλλα συνταγματικά δικαιώματα.

γ. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης

Προστασία του περιβάλλοντος: άρθ. II-97: Το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ορισμός του Περιβάλλοντος [Σ24{1, ν.1650/86, ν.360/76, ν.3028/02]

Σύμφωνα με το άρθρο Σ24{1, «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός.» Ήδη από το α' εδάφιο φαίνεται η πρόθεση του συντακτικού νομοθέτη να προστατέψει σε μια διάταξη τόσο το φυσικό όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον. Πρωταρχικής, ωστόσο, σημασίας για την κατανόηση του περιεχομένου της έννοιας του «πολιτιστικού περιβάλλοντος», είναι ο προσδιορισμός της γενικότερης έννοιας του περιβάλλοντος καθώς και των κατηγοριών που αυτό περιλαμβάνει.

Κατά το νομοθετικό ορισμό του ν. 1650/86 **περιβάλλον** είναι: «Το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση κι επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής και την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες».

Το περιβάλλον διακρίνεται περαιτέρω σε **ανθρωπογενές** και **πραγματικό**. **Ανθρωπογενές** είναι το περιβάλλον εκείνο που απαρτίζεται από τα υποκείμενα δικαίου, τους υπόλοιπους ανθρώπους. Με αυτήν την έννοια γίνεται λόγος για οικογενειακό, σχολικό, κοινωνικό περιβάλλον. **Πραγματικό**, από την άλλη, είναι το περιβάλλον αυτό που απαρτίζεται από τα αντικείμενα του δικαίου, τα αγαθά.

Μια, ακόμη, διάκριση του περιβάλλοντος είναι σε **φυσικό** και **τεχνικό**. **Φυσικό** είναι αυτό που δημιουργείται από τη φύση χωρίς καμία ανθρώπινη

παρέμβαση. Τον ορισμό του φυσικού περιβάλλοντος περιέχει και ο ν. 360/76. Κατά το νόμο αυτό, φυσικό περιβάλλον είναι: «Ο περιβάλλον τον άνθρωπο γερσαίος, θαλάσσιος και εναέριος χώρος μετά των εν αυτό γλωρίδος, πανίδος και φυσικών πόρων». Τεχνητό περιβάλλον, αντίθετα, είναι αυτό που δημιουργείται με την ανθρώπινη παρέμβαση.

Το τεχνητό περιβάλλον διακρίνεται σε οικιστικό και πολιτιστικό. Ο ορισμός του πολιτιστικού περιβάλλοντος προκύπτει από το ν. 360/76 που ορίζει ότι το πολιτιστικό περιβάλλον είναι: «Τα ανθρωπογενή στοιχεία πολιτισμού, όπως αυτά διαμορφώθηκαν από την παρέμβαση και τη σχέση του ανθρώπου με το πολιτιστικό περιβάλλον, περιλαμβανομένων και των ιστορικών χώρων της καλλιτεχνικής και εν γένει πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας».

Οικιστικό¹ περιβάλλον θα μπορούσε να λεχθεί ότι είναι ο χώρος όπου οι άνθρωποι επιλέγουν για τη διαμόρφωση της κατοικίας ή της εργασίας τους, και όχι για την ανάπτυξη πολιτιστικής δραστηριότητας.

—

¹ Όλοι οι ορισμοί προέρχονται από: Δημητρόπουλος Γ. Α., Συνταγματικά Δικαιώματα ειδικό μέρος, παράδοσης συνταγματικού δικαίου τόμ. III ημ΄. Β, Αθήνα 2005

Η Έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Οι όροι «πολιτιστικό περιβάλλον» και «πολιτιστική κληρονομιά» είναι ταυτόσημοι. Ωστόσο, η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να συγκεκριμενοποιηθεί ακόμη περισσότερο με το ν. 3028/02, ο οποίος προσδιορίζει ακριβέστερα τι περιλαμβάνει αυτή η κληρονομιά. Άλλωστε, γίνεται δεκτό ότι η απαρίθμηση στο άρ. Σ24ξ6 είναι ενδεικτική και ότι στόχος του συντακτικού νομοθέτη ήταν η προστασία όλων των πολιτιστικών αγαθών ανεξαιρέτως. Έτσι, σύμφωνα με το ν. 3028/02 περιλαμβάνονται σ' αυτήν « τα πολιτιστικά αγαθά, δηλαδή, μαρτυρίες της ύπαρξης της ατομικής και της συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου, τα μνημεία, αρχαία και νεότερα, ακίνητα και κινητά, οι αρχαιολογικοί χώροι, οι οποίοι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα, τα άυλα πολιτιστικά αγαθά και τέλος, οι ιστορικοί τόποι που ορίζονται ως εδαφικές, θαλάσσιες. Λιμναίες ή ποτάμιες εκτάσεις που αποτελούσαν το χώρο ιστορικών ή μυθικών γεγονότων ή που περιέχουν σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης και συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους που είναι δυνατό να οριοθετηθούν τοπογραφικά.²

²Σιούτη Γλ., « Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος από τη Νομολογία: Σύγκρουση αγαθών ή αειφόρος προστασία του χώρου;» στο έργο « Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2004

Έτσι, η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει:

1. Τα μνημεία
2. Τις παραδοσιακές περιοχές στις οποίες εντάσσονται και οι παραδοσιακοί οικισμοί
3. Τα άυλα πολιτιστικά αγαθά
4. Τα παραδοσιακά στοιχεία, όπως τα διατηρητέα κτίρια
5. Τους αρχαιολογικούς χώρους και
6. Τους ιστορικούς τόπους

1. Τα μνημεία

Η χώρα μας είναι γεμάτη με μνημεία που συνιστούν αδιαφιλονίκητα τεκμήρια της μακράιωνης ελληνικής ιστορίας και της ανεκτίμητης πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Η έννοια των μνημείων, όπως αυτή προκύπτει από τον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Μνημεία είναι: « αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα ή κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, επιγραφές, σπήλαια και σύνολα έργων παγκόσμιας αξίας από ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική άποψη.

2. Οι παραδοσιακοί οικισμοί

Πρόκειται για «οικιστικά σύνολα που διατηρούν κατά το μάλλον ή ήττον τον παραδοσιακό πολεοδομικό τους ιστό και παραδοσιακά οικοδομήματα και στοιχεία, όσο και τα

μεμονωμένα κτίρια ή κατασκευές που σώζονται, εντός ή εκτός οικισμών και παρουσιάζουν παραδοσιακό ενδιαφέρον».

Οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας μας, στους οποίους αποκρυσταλλώνεται ο τρόπος ζωής των εκάστοτε κοινωνιών. Κρίνεται, λοιπόν, επιτακτικό να προστατεύονται προκειμένου να διαφυλαχθεί η ιδιαίτερη αισθητική και ιστορική σημασία τους.

Ιδιαίτερα αυξημένη προστασία προβλέπεται από τη νομολογία με στόχο τη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα του οικισμού από ενέργειες που απειλούν να τον αλλοιώσουν. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση **637/1998ΣτΕ** που έκανε δεκτή αίτηση ακυρώσεως Κ.Υ.Α. για κατασκευή λιμένος αναψυχής (μαρίνας) στην περιοχή της Μυκόνου. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο δέχθηκε ότι «ένας αρχαιολογικός και παραδοσιακός οικισμός ευρισκόμενος σε μικρή νήσο τελεί υπό ιδιαίτερα αυστηρό προστατευτικό καθεστώς... με αποτέλεσμα να είναι δεκτικός μόνο ηπιότατης ανάπτυξης η οποία δεν αλλοιώνει τα γεωμορφολογικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά του»³.

Καθώς και ότι «η προστασία των παράκτιων παραδοσιακών οικισμών περιλαμβάνει όχι μόνο τα πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά τους χαρακτηριστικά αλλά και τους παραδοσιακούς λιμένες αυτών... η κατασκευή δε και νέου λιμένος εις τους παραλίους του οικισμού ή και εγγύς αυτών, συνεπαγόμενη ουσιώδη, πρόδηλον αλλοίωσιν του πολιτιστικού (παραδοσιακού) περιβάλλοντος του οικισμού.. δε δύναται να θεωρηθεί ως ήπια μορφή ανάπτυξεως»⁴.

3. Άυλα πολιτιστικά αγαθά

Όπως προκύπτει από τη σύμβαση της UNESCO και από το νόμο με τον οποίο η σύμβαση αυτή κυρώθηκε στην Ελλάδα, πρόκειται για «πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και τους πολιτιστικούς χώρους που συνδέονται μ' αυτές, και τις όποιες κοινότητες, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους»⁵.

Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μύθοι, οι παραδόσεις, οι γνώσεις και οι πληροφορίες. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, τα τελευταία υφίστανται φθορές, γι' αυτό και κρίθηκε απαραίτητη η θέσπιση του άρθρου 5 του ν. 3028/02.

³ Καρακώστας Ι. Περιβάλλον του Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2006

⁴ Καρακώστας Ι. Περιβάλλον του Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2006

⁵ Περιβάλλον και Δίκαιο, Περ. Δικ. 4/2006 (έτος 10^ο) σελ. 548-555

⁶ Σιούτη Γλ., «Η προστασία του πολιτιστικού και φυσικού από τη Νομολογία: Σύγκρουση αγαθών ή αιεφόρος προστασία του χώρου;» στο έργο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2004

Αρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι, Διατηρητέα κτίρια- Σχέση πολιτιστικών αγαθών και χώρου

Το γεγονός ότι τα στοιχεία αυτά λογίζονται ως τμήμα του πολιτιστικού περιβάλλοντος φανερώνει τη διαλεκτική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στα πολιτιστικά αγαθά και στο χώρο⁶, που αυτά βρίσκονται. Η σχέση αυτή αφορά αρχικά τον εξωτερικό χώρο, δηλαδή το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο εντοπίζονται τα εκάστοτε πολιτιστικά στοιχεία. Η διαλεκτική αυτή σχέση αποτυπώνεται τόσο στη νομοθεσία (ν. 3028/02), όσο και στη νομολογία, καθώς σε αρκετές αποφάσεις επισημαίνεται ότι στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών περιλαμβάνεται και ο περιβάλλον χώρος ως « αναγκαίο λειτουργικό στοιχείο για την ανάδειξή τους».⁷

Σκόπιμη, στο σημείο αυτό, κρίνεται η αναφορά στην υπόθεση ΣτΕ. 4735/1995 (Υπόθεση Ελλανίου Όρους Αιγίνης), στην οποία ακυρώθηκε η απόφαση για τη δημιουργία χώρου υγειονομικής ταφής των αποβλήτων με την αιτιολογία της οπτικής ρύπανσης του αρχαίου μνημείου του ιερού του Διός⁸.

⁷ Σιούτη Γλ. «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος από τη Νομολογία: Σύγκρουση αγαθών ή αειφόρος προστασία του χώρου;» στο έργο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2004

⁸ Δεκλέρης Μ., Ο Δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1996

Στο πλαίσιο, όμως της διαλεκτικής σχέσης των πολιτιστικών αγαθών με το φυσικό περιβάλλον, πρέπει να προστεθεί ότι στην προστασία ενός πολιτιστικού αγαθού, εκτός από τον περιβάλλοντα χώρο, εντάσσεται και ο χώρος που το αγαθό αυτό περικλείει. «... Ο χαρακτηρισμός ενός οικοδομήματος ως ιστορικού είναι δυνατό να αφορά όχι μόνο το κτίριο καθεαυτό, αλλά και τον εσωτερικό του χώρο ως ενιαίου συνόλου, ακόμη και τα κινητά πράγματα που συνδέονται με ορισμένη χρήση του, εφόσον ο συγκεκριμένος χώρος, ως σύνολο, συνδέεται με την πολιτιστική ή κοινωνική ιστορία του νεώτερου ελληνικού κράτους ή ορισμένης περιοχής και η διατήρηση της χρήσης του αυτής συμβάλλει στη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης.»⁹ Χαρακτηριστική υπόθεση προς επίρρωση της αντίληψης αυτής ήταν η ΣτΕ. 2801/91 Ολομ. (Υπόθεση Φαρμακείου Πασχαλινού στην Κέρκυρα).

Σε ό,τι αφορά τα διατηρητέα κτίρια, ως τέτοια χαρακτηρίζονται κτίρια με ιδιαίτερη ιστορική, αισθητική, λαογραφική ή πολεοδομική αξία. Η διαδικασία απόκτησης της ιδιότητας αυτής γίνεται σύμφωνα με το ν. 5153/1932 «περί αρχαιοτήτων» και το ν. 1469/1950 «περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830». Συνακόλουθα, όσα κτίρια χτίστηκαν πριν το 1830 χαρακτηρίζονται αυτομάτως από το νόμο διατηρητέα.

⁹ Σιούτη Γλ., «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος από τη Νομολογία: Σύγκρουση αγαθών ή αειφόρος προστασία του χώρου;» στο έργο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2004

Περιβαλλοντική βλάβη και το δίκαιο ως μέσο για την αποφυγή της

Σύμφωνα με το ν. 1650/1986, περιβαλλοντική βλάβη είναι «κάθε πράξη ή παράλειψη που οδηγεί σε «ρύπανση», «μόλυνση» ή «υποβάθμισή» του και επιφέρει δυσμενείς επενέργειες τόσο στα ίδια τα περιβαλλοντικά αγαθά όσο και στον άνθρωπο, που εξαρτάται από αυτά για την επιβίωση, την υγιεινή και ποιοτική διαβίωσή του και αποτελεί τον αποδέκτη κάθε προσβολής τους». Γίνεται, συνεπώς, λόγος για προσβολή των πολιτιστικών αγαθών και τον τρόπο που αυτές επιδρούν στην «ποιοτική διαβίωση» του ανθρώπου.

Ως μέσο, αν όχι για την αποφυγή της πολιτιστικής βλάβης, έστω για τη μεγαλύτερη δυνατή προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθίσταται το δημόσιο δίκαιο, καθώς η προάσπιση της τελευταίας αποτελεί τμήμα του δημοσίου συμφέροντος. Έτσι, με διατάξεις δικονομικού δικαίου, όπως η αίτηση ακυρώσεως υπό προϋποθέσεις, επιτυγχάνεται η πρόληψη όσο και η αποκατάσταση των περιβαλλοντικών βλαβών.

Συγχρόνως, όμως, και μέσω του ιδιωτικού δικαίου, παρέχεται η δυνατότητα σε κάθε ιδιώτη να συμβάλλει στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, κυρίως με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων καθώς και με την αποχή από πράξεις που προσβάλλουν το περιβάλλον.

Δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά και σε συσχετισμό με άλλα συνταγματικά δικαιώματα

Όλα τα συνταγματικά δικαιώματα κρίνεται σκόπιμο και επιβεβλημένο να ασκούνται με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να μη συγκρούονται μεταξύ τους, παρά να συνυπάρχουν αρμονικά. Συνακόλουθα, το «δικαίωμα στον πολιτισμό» οριοθετεί ή περιορίζει ακόμη, άλλα συνταγματικά δικαιώματα. Ειδικότερα:

1. το δικαίωμα στην ιδιοκτησία(Σ17)

Σύμφωνα με το άρθρο Σ17 «*Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα, όμως, που απορρέουν από αυτήν δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος*». Προκύπτει, συνεπώς, από τη διάταξη αυτή, ότι το δικαίωμα στην ιδιοκτησία πρέπει να ασκείται με τέτοιον τρόπο, έτσι ώστε να μην αντίκειται στο γενικό συμφέρον. Επειδή, μάλιστα, κατά το Σ24{1 το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί τμήμα του γενικού συμφέροντος, συνεπάγεται ότι το τελευταίο οριοθετεί το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Γι' αυτό και το δικαίωμα στην ιδιοκτησία θα πρέπει να ασκείται με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην έρχεται σε αντίθεση με τα δεδομένα της εκάστοτε περιοχής,

Επιπρόσθετοι περιορισμοί που αφορούν στο δικαίωμα στην ιδιοκτησία προκύπτουν από τη διάταξη του άρθρου Σ24 {6. Συγκεκριμένα:

i. Ως προς την απόκτηση ιδιοκτησίας:

στη ζώνη Β' των αρχαιολογικών χώρων απαγορεύεται η δόμηση

ii. Ως προς την εκμετάλλευση της ιδιοκτησίας:

σύμφωνα με νομολογία του ΣτΕ «Για κάθε εργασία πλησίον αρχαίου απαιτείται και αρχαιολογική άδεια.

Εργασίες μπορεί να γίνονται ακόμη κι αν υπάρχει σε ισχύ οικοδομική άδεια.¹⁰

iii. Κάθε μορφής επιβάρυνση της ιδιοκτησίας:

οι επιβαρύνσεις αυτές μπορεί να αφορούν σε απαγόρευση ή επιβολή διενέργειας συγκεκριμένης δραστηριότητας. Χαρακτηριστική είναι «η υποχρέωση λόγου χάρη των ιδιοκτητών και νομέων ορισμένων διατηρητέων κτιρίων να τα αποκαταστήσουν στην αρχική τους μορφή, όταν έχουν φθαρεί από το χρόνο ή άλλες ανθρώπινες ενέργειες ή περιστατικά».¹¹

iv. Ως προς την ελεύθερη διάθεση της ιδιοκτησίας:

μπορεί να επιβληθεί απαλλοτρίωση στην ιδιοκτησία ενός προσώπου στο όνομα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε περίπτωση, όμως, ουσιώδους περιορισμού της ιδιοκτησίας, τίθεται σε άμεση εφαρμογή η διάταξη του άρθρου Σ24{6 η οποία προβλέπει την έκδοση ειδικού νόμου για την αντιμετώπιση του ζητήματος. Παρόλο που ως σήμερα δεν έχει εκδοθεί τέτοιος ειδικός νόμος, η διοίκηση είναι υποχρεωμένη να αποζημιώσει τον ιδιοκτήτη.

¹⁰ Ράντος Α. «Ο ρόλος της νομολογίας των δικαστηρίων στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς» στο έργο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2004

¹¹ Καράκωστας Ι. Περιβάλλον του δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2006

2. Ελεύθερη διακίνηση και κυκλοφορία(Σ5{3)

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου Σ5{3 «Απαγορεύονται ατομικά διοικητικά μέτρα που περιορίζουν σε οποιοδήποτε Έλληνα την ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση στη χώρα, καθώς και την ελεύθερη έξοδο και είσοδο από αυτήν». Πρόκειται για απλό περιορισμό, κατά τον οποίο απαγορεύεται η είσοδος σε χώρους που δεν είναι διαμορφωμένοι για να εισέρχεται το κοινό.

3. Οικονομική ελευθερία Σ106{2

Στο άρθρο Σ5{1 κατοχυρώνεται η οικονομική ελευθερία, «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη», και στο άρθρο Σ106{2, «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας».

4. Ελεύθερη επιλογή κατοικίας Σ21{4

Συγκεκριμένα, «η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους». Παράδειγμα περιορισμού του δικαιώματος αυτού συνιστά η απαγόρευση οικοδόμησης σε ζώνες απόλυτης προστασίας.

5. Ελευθερία έκφρασης Σ14{1

«Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους». Αυτό, ωστόσο,

πρέπει να πραγματώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγεται η υποβάθμιση ή η φθορά του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

6. Δικαίωμα του συνέρχεσθαι Σ11

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου Σ11{1 «οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα». Έτσι, λαμβάνονται περιοριστικά μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία από το θόρυβο ή απαγορεύεται η διενέργεια συγκεντρώσεων σε ορισμένους πολιτιστικούς χώρους.

7. Ελευθερία της τέχνης Σ16{1

Ειδικότερα, «η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες». Όπως, όμως, έχει κάνει δεκτό και το ΣτΕ, η ελευθερία αυτή πρέπει να συμβαδίζει με τη μέριμνα για την προστασία των πολιτιστικών στοιχείων.

8. Αρχή της ισότητας Σ4{2

Όπως προκύπτει από το άρθρο Σ4{2, «οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις». Συχνά σε ομοειδείς επιχειρήσεις επιβάλλονται διαφορετικές και συχνά άνισες υποχρεώσεις ανάλογες της προστασίας που απαιτείται κάθε φορά για την προστασία των πολιτιστικών στοιχείων. Εδώ, πρόκειται για έναν μάλλον κατ' επίφαση περιορισμό του δικαιώματος στην ισότητα, αφού, ναι μεν προβλέπεται η ίδια μεταχείριση για όλους, σε συνάρτηση, ωστόσο, με τις εκάστοτε συνθήκες και ανάγκες.

9. Δικαίωμα στην εργασία Σ22{1

«Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού». Το δικαίωμα αυτό μπορεί να περιοριστεί με την απαγόρευση της ελεύθερης εγκατάστασης βιομηχανικών ή άλλων επιχειρήσεων προς κατοχύρωση και προστασία των πολιτιστικών στοιχείων μιας περιοχής.

10. Θρησκευτική ελευθερία Σ13{1

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου Σ13{1 εδ. α' «η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη». Ενδεχόμενος περιορισμός του συγκεκριμένου δικαιώματος θα μπορούσε να είναι ο χαρακτηρισμός ενός ναού ως μνημείου και η συνακόλουθη απαγόρευση διενέργειας ιεραουργιών σ' αυτόν.

Το δικαίωμα στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ωστόσο, δεν είναι το μόνο που θέτει ορισμένους περιορισμούς, παρά είναι κι αυτό υποκείμενο οριοθέτησης, κυρίως υπέρ του δημοσίου συμφέροντος. Ενδέχεται, έτσι, σε περιπτώσεις σημαντικών για τη χώρα έργων, στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς να υφίστανται ορισμένες επιβαρύνσεις. Οι επιβαρύνσεις, βέβαια, αυτές, πρέπει να κρίνονται απολύτως αναγκαίες και να έχει διαπιστωθεί ότι είναι οι λιγότερο επιζήμιες για τα πολιτιστικά στοιχεία.

Καθιέρωση συνταγματικής προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος

Α. Σύμφωνα με το Σύνταγμα

Στη διάταξη του άρθρου 24 παρ. 1, εδ. α' του Συντάγματος ορίζεται ρητά ότι «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός». Εξειδικεύοντας ο συντακτικός νομοθέτης, προσθέτει στο ίδιο άρθρο στην παρ. 6, εδ. α' ότι «τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το κράτος».

Με τις διατάξεις του άρθρου 24 καθιερώνεται αυξημένη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος που ανάγεται σε συνταγματικά κατοχυρωμένο έννομο αγαθό, η προάσπιση του οποίου ανάγεται τόσο σε κρατική υποχρέωση όσο και σε δικαίωμα του καθενός. Η πολιτεία, λοιπόν είναι υποχρεωμένη να προστατεύει οτιδήποτε συνιστά την ιστορική, καλλιτεχνική και ευρύτερη πολιτιστική κληρονομιά της χώρας. Καθορίζονται, έτσι, στο εδ. β' της παρ. 6 του άρθρου 24 του Συντάγματος τα αναγκαία περιοριστικά μέτρα για την προστασία των μνημείων και ο τρόπος αποζημίωσης των ιδιοκτητών. Μάλιστα, με το εδάφιο αυτό απευθύνονται στον κοινό νομοθέτη αυξημένης συνταγματικής ισχύος επιταγές, με στόχο να προβεί στη θέσπιση των κατά την κρίση του προσφορότερων μέτρων για την προστασία του συγκεκριμένου δικαιώματος. Συνιστά, επομένως υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται η αρχή της αειφορίας ή της βιώσιμης

ανάπτυξης, πάντοτε σταθμίζοντας το συγκεκριμένο δικαίωμα με άλλα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα και το δημόσιο συμφέρον.

Από την άλλη, ωστόσο, πλευρά, το πολιτιστικό περιβάλλον εκτός από κοινωνικό, συνιστά και ατομικό δικαίωμα του καθενός. Συνακόλουθα, γεννάται δικαίωμα του διοικούμενου να θεσμοθετούνται από την πολιτεία τα απαραίτητα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για την προστασία του.

Με τη συνταγματική διάταξη του άρθρου 24 παρ. 1 του Σ. θεσπίζεται η θεμελιώδης αρχή της πρόληψης βλάβης του περιβάλλοντος, η οποία έχει αποβλέπει στην οικολογική ισορροπία και τη διατήρηση των φυσικών πόρων, προς όφελος τόσο της παρούσης, όσο και των μελλοντικών γενεών. Επιπρόσθετα, με τη διάταξη του άρθρου 24 παρ. 6 του Σ. εκφράζεται η βούληση του συντακτικού νομοθέτη τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία, ως ιδιαίτερες μορφές του πολιτιστικού περιβάλλοντος και ως έκφραση της πνευματικής και καλλιτεχνικής εξέλιξης του ανθρώπου, να τύχουν ιδιαίτερης κρατικής μέριμνας και προστασίας.

Β. Σύμφωνα με τα νομοθετήματα

Ο ν. 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων» αποτελεί το βασικό νομοθέτημα σχετικά με την προστασία των αρχαιοτήτων. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο νόμο, αρχαία θεωρούνται όλα ανεξαιρέτως τα έργα της αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, γραφικής και οιασδήποτε άλλης τέχνης, ήτοι οικοδομήματα και αρχιτεκτονικά μνημεία από της αρχαιοτάτης εποχής μέχρι και της εποχής

του ελληνικού μεσαιωνισμού. Ειδικότερα, με τις διατάξεις των άρθρων 49,58,61 θεσπίστηκε το καθεστώς της ιδιοκτησίας και εμπορίας των αρχαιολογικών συλλογών και των ανασκαφών, ενώ θεσπίζονται και οι ποινικές κυρώσεις για τις ενδεχόμενες σχετικές παραβάσεις. Ο ν. 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων» εφαρμόζεται και στα ιστορικά μνημεία.

Επιπλέον, με τη διάταξη του άρθρου 50 καθιερώνονται όλες οι διαδικασίες και οι άδειες της διοικήσεως που απαιτούνται για τη διενέργεια εργασιών πλησίον αρχαιολογικών- ιστορικών μνημείων. Ορίζεται, λοιπόν, ρητά ότι *«απαγορεύεται χωρίς άδεια του Υπουργείου Πολιτισμού (τότε Παιδείας) η πλησίον αρχαίων επιχείρηση έργου δυνάμενου να βλάψει αυτά αμέσως ή εμμέσως»*. Κατά τη διάταξη αυτή, όπως ερμηνεύτηκε από το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο σε συνδυασμό με το άρθρο 24 του Συντάγματος, επιτρέπεται η επιβολή περιορισμών στην ανέγερση κτιρίων, τα οποία βρίσκονται κοντά σε αρχαιολογικούς χώρους με αιτιολογημένη κρίση και αποζημίωση του ιδιοκτήτη. Μάλιστα, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι, θα πρέπει να αποφεύγεται κάθε αισθητική βλάβη, αλλοίωση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος τα αρχαιολογικά- ιστορικά μνημεία χώρου.

Προκύπτει, συνεπώς, μέσα από το ν. 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων» το ιδιοκτησιακό καθεστώς των αρχαιολογικών ιστορικών μνημείων.

Επίλογος

Στο παρόν πόνημα επιχειρήθηκε μια προσπάθεια προσέγγισης του ζητήματος της συνταγματικής κατοχύρωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα αυτό προβλέπεται στο άρθρο 24 του Συντάγματος. Όπως κάθε δικαίωμα έχει αμυντικό περιεχόμενο με απόλυτη *erga omnes* κατεύθυνση (στρέφεται, δηλαδή, κατά της κρατικής εξουσίας αλλά και κατά των ιδιωτικών εξουσιών), προστατευτικό περιεχόμενο, αφού η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και διασφαλιστικό περιεχόμενο. Το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά, αφενός μεν οριοθετεί τα άλλα δικαιώματα, αφετέρου οριοθετείται από αυτά. Μάλιστα, ο συντακτικός νομοθέτης ρυθμίζει τα δικαιώματα αυτά όχι ως “συγκρουόμενα” αλλά ως αρμονικά ασκούμενα δικαιώματα. Τέλος, παραίτηση από το δικαίωμα αυτό δεν είναι νοητή.

Περίληψη

“Η συνταγματική κατοχύρωση της πολιτιστικής κληρονομιάς”

Η πολιτιστική κληρονομιά κατοχυρώνεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα στο άρθρο 24 του Συντάγματος του 1975, όπου, όμως, αναγνωρίζεται ως δικαϊκός κανόνας, ενώ, με την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 κατοχυρώνεται και ως δικαίωμα. Ως δικαϊκός κανόνας, διέπει ολόκληρη την έννομη τάξη και ως δικαίωμα φέρει τον τριπλό χαρακτήρα όλων των δικαιωμάτων. Τέλος, το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά οριοθετεί τα άλλα δικαιώματα, από τα οποία, όμως, ταυτόχρονα οριοθετείται.

Summary

“ The constitutional consolidation of cultural inheritance”

The cultural inheritance is secured for the first time in Greece with the article 24 of the Constitution of 1975, where it is only recognized as a state's obligation, only to become a constitutional right as well, after the last constitutional revision in 2001. As a state's obligation, plays a rather significant role in the way the constitution rules life in general, while, as a right appears to have the triple character (status mixtus) that all constitutional rights tend to have. As a result the right to cultural inheritance, as a social right, restricts other constitutional rights and at the same time, it is restrained in favor of the public interest.

Νομολογία

- ΣτΕ 2801/1991: Υπόθεση Φαρμακείου Πασχαλίνου
- ΣτΕ 4735/1995: Υπόθεση Ελλανίου όρους Αιγίνης
- ΣτΕ 637/1998: Υπόθεση μαρίνας Μυκόνου
- ΣτΕ 604/2002: Υπόθεση μουσείου Ακρόπολης
- ΣτΕ 2128/2006: Διατηρητέα κτίρια επί της οδού Σταδίου

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Δημητρόπουλος Γ.Α. Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Γ' Ημίτομος Ι', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005
- Δημητρόπουλος Γ.Α. Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου τόμος ΙΙ ημβ', Αθήνα 2005
- Δεκλερής Μ. “Ο Δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος”, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1996
- Καρακώστας Ι., “Περιβάλλον και δίκαιο”, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2006
- Ράντος Α., “Ο ρόλος της νομολογίας των δικαστηρίων στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς” στο έργο “Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο”, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004
- Σιούτη Γλ., “Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος από τη Νομολογία: Σύγκρουση αγαθών ή αειφόρος προστασία του χώρου;” στο έργο “Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο”, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004
- Σιούτη Γλ., “Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος”, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1985

Περιοδικά Νομολογίας

Περιβάλλον και Δίκαιο, τεύχη 35-38

